

04



Àmbit C: Economia

L'economia catalana, tradicionalment industrial, està vivint un imparable procés de terciarització que implica una pèrdua del pes del sector industrial en la seva participació en el valor afegit brut, en favor del sector serveis. Va ser a partir de les crisis del petroli dels anys 1973 i 1979 quan els serveis van passar a ocupar el primer lloc entre els sectors productius a Catalunya. L'evolució de l'indicador de valor afegit de la indústria ha passat, entre els anys 1981 i 1996, del 42% al 38%, mentre que el dels serveis ho ha fet del 55% al 61%. Pel que fa a la població ocupada, el procés és similar: 39% de treballadors en el sector industrial l'any 1981, i 29% el 1997, per un 46% i 59%, respectivament, en el sector serveis.

En el darrer quart del segle XX es produeix, o s'accentua, un procés de globalització de l'economia mundial, del qual Catalunya no n'és una excepció. Això implica que les decisions econòmiques es prenen cada cop més lluny i influïdes per factors cada cop més diversos i estranys als territoris concrets.

Paral·lelament al procés mundial de globalització econòmica, l'Estat Espanyol, i Catalunya en particular, han experimentat un procés d'integració regional en el marc de les institucions europees. Des de l'any 1986, i de fet, des dels acords preferencials signats anteriorment, l'economia catalana ha vist ampliat el seu marc de referència. Ha crescut el seu mercat potencial, però també han aparegut nous competidors. L'últim episodi d'aquest procés acaba de produir-se fa molt poc: l'entrada en vigor, l'1 de gener de 1999, del nou Sistema Monetari Europeu, amb una moneda única, l'euro.

La necessitat de donar resposta a la imparable globalització dels mercats, juntament amb la incorporació de les noves tecnologies en les activitats industrials, el sorgiment de noves pràctiques de gestió i les noves exigències dels consumidors han empès les empreses cap a una cursa per la competitivitat, basada en la capacitat de les unitats econòmiques per a innovar i millorar de manera continuada.

Catalunya té una estructura empresarial fonamentada principalment en les petites i mitjanes empreses, que han hagut de fer un esforç no tant de reestructuració com de reposicionament dels seus productes, dels seus gestors i de les seves habilitats.

04.1 Fusions i adquisicions (o l'obsessió per la dimensió)

Des de mitjan del segle XX, Catalunya continua un procés de concentració de la seva activitat econòmica en dos eixos principals:

- regió metropolitana de Barcelona
- regió metropolitana de Tarragona (triangle Tarragona-Reus-Valls)

El model de creixement és el d'aglomeració, amb una entrada creixent de capital estranger. Això ha comportat una progressiva integració vertical de les empreses i una cursa quasi obsessiva per la dimensió.

Catalunya és una regió econòmica amb bona accessibilitat a l'exterior (capacitat de connectar amb processos d'innovació de fora, i rebuda de productes, serveis d'informació, persones) però amb menor receptivitat (capacitat d'integrar fluxos d'informació exteriors a processos autònoms d'innovació, mitjançant un sistema d'ensenyament adequat, polítiques d'ajut a la innovació eficaces o participació en programes de recerca comunitaris).

En aquests anys s'ha produït un reforç dels sectors tradicionals (metall, química, agroalimentació i arts gràfiques), que juntament amb un sector tèxtil en procés de reestructuració, però vigorós, constitueix el gran potencial actual de l'economia productiva catalana. El sector serveis, com hem dit abans, ha experimentat un creixement important, amb el turisme consolidat com a sector clau de l'economia catalana. La base del model econòmic català es basa, doncs, en la producció industrial, en l'exportació (atesa la migrança del mercat català) i en la capacitat d'atreure capital estranger i turistes.

Barcelona és, juntament amb Milà, una de les dues ciutats europees sense capitalitat d'estat més importants, com a seu de filials d'empreses transnacionals. Tanmateix en els darrers anys, especialment a partir de l'entrada en la Comunitat Europea, l'any 1986, s'ha trencat l'equilibri entre empreses autòctones i empreses transnacionals en favor de les segones. Els grups industrials catalans poc a poc van perdent protagonisme i van caient en mans estrangeres. La inversió estrangera s'ha multiplicat per 2,5 en els darrers 8 anys, i ha passat dels 200.000 milions de pessetes l'any 1988 als 500.000 l'any 1996 xifra que ha augmentat fins a 678.000 milions l'any 1997. Aquest darrer any les inversions varen créixer un 54% en el sector industrial i un 7% al sector de serveis.

Què implica aquest fenomen en el marc de la formació d'una economia de la SI a casa nostra? Bàsicament, que els poders de decisió radiquen a fora de Catalunya. Les necessitats de formació i d'introducció de noves Tecnologies de la Informació i les Comunicacions (TIC) són satisfetes des de l'exterior. Hi ha un mimetisme en l'adopció

de noves TIC. La subcontractació local es basa en tasques amb menor valor afegit, mentre que el coneixement, el know how, queda als països del centre. Catalunya, per tant, queda situada a la perifèria de les TIC.

A aquesta pèrdua de pes específic empresarial, cal afegir la tradicional feblesa financera. No existeixen grans grups financers autònoms, tret de la Caixa i, en menor mesura, el Banc Sabadell. Instruments financers, com ara és el capital risc, indispensables per al finançament de projectes d'inversió intensius en tecnologia, són pràcticament absents.

Aquest marc descrit ens porta a la identificació d'una primera hipòtesi de treball:

Hipòtesi C1: Catalunya no aconsegueix dotar-se d'una estructura econòmica adient per a la SI.

Cal, però, tenir present que, a hores d'ara, ja hi ha una gran oferta de productes culturals i de formació relacionats amb la SI. Un dels aspectes més perversos de la SI sembla ser la banalització dels continguts que, massa sovint, porta a oferir productes que substitueixen el rigor en els continguts per l'excel·lència formal. Això, en el camp del coneixement ens porta a dues conseqüències lligades, que no creiem que siguin desitjables per a Catalunya.

- La primera és que els productes relacionats amb la formació i el coneixement es valoren més per aspectes formals que pel contingut. Com a conseqüència d'això, veiem que els costos i la inversió en la presentació es dispara marginant la resta d'aspectes: contingut, valor pedagògic, desenvolupament de la capacitat crítica, etc.
- La segona, i molt lligada a l'anterior, fa que cada cop els productors i els inversors en el camp del coneixement es redueixin (per l'increment dels costos) i, la majoria de les vegades, siguin estrangers.

Efectivament, Catalunya té una probabilitat alta d'esdevenir un dels principals consumidors de productes de la SI, inclosos els productes i serveis relacionats amb el coneixement. En aquest sentit, per exemple, cal destacar el nombre de targetes de crèdit o de caixers automàtics per persona. La consolidació de la tendència descrita en el segon punt seria molt negativa per Catalunya, ja que significaria renunciar a un dels seus àmbits econòmics principals i esdevenir un subjecte passiu dels canvis en la SI.

En definitiva, la constatació que la demanda de productes basats en noves tecnologies, propiciat per l'esclat d'un sistema de valors i d'un mode de vida consumista centrat en el lleure i la qualitat de vida, es vegi satisfeta des de l'exterior ens porta a una segona hipòtesi de treball:

Hipòtesi C2: Catalunya, malgrat ser un dels primers mercats de consumidors de productes i serveis de SI, no aconsegueix consolidar un sector productor autòcton.

04.2 Dubtes i vacil·lacions

Malgrat el pes de la tradició industrial, Catalunya es veu immersa en la SI. Per això, en els darrers anys, s'estan produint esdeveniments que fan pensar que l'economia catalana pot dotar-se d'una estructura que la posicionarà de forma favorable en la SI.

L'economia catalana s'ha obert a l'europea i això ha significat un increment notable dels intercanvis comercials. Per tal de fer front a les noves condicions esmentades, les empreses catalanes han hagut de fer un esforç en internacionalització, innovació i flexibilitat.

En els darrers anys, Catalunya ha destinat imports creixents a R+D, tant en imports absoluts com en percentatge sobre el PIB. Malgrat això, el 1991, l'import de recursos destinats a R+D sobre el PIB és del 0,67%, xifra encara inferior a la dels països de l'OCDE (2,45%, el 1990).

En aquests moments s'està produint el cablejat amb fibra òptica del territori. Per tal de salvaguardar l'equilibri territorial, es va dividir el Principat en tres demarcacions homogènies. Malgrat els problemes accionarials inicials de l'empresa concessionària, sembla que s'està avançant en la construcció d'aquesta infraestructura bàsica.

Altres infraestructures encara presenten serioses dificultats (aigua o transport, per exemple). L'àrea de Barcelona aspira a constituir-se en el centre logístic del sud d'Europa, malgrat les serioses vacil·lacions que es produeixen tant a nivell estatal com català pel que fa al desviament del riu Llobregat (amb les divergències entre els interessos econòmics i les implicacions mediambientals que suposa), l'ampliació del port i de la seva zona d'activitats logístiques, l'ampliació de l'aeroport, la connexió ferroviària amb la resta d'Europa, el finançament de les autopistes i la consecució de la intermodalitat en les infraestructures.

El sector públic afavoreix la facilitació del canvi estratègic per a les PIMEs mitjançant de programes de millora operativa (promoció de la qualitat, de la millora de la productivitat, de la innovació tecnològica, de l'exportació, de la informatització i del disseny).

Paral·lelament a l'acció pública, s'experimenta un enfortiment dels grans grups financers catalans (la Caixa, Banc de Sabadell, Caixa Catalunya, la xarxa de la resta de caixes d'estalvi esteses pel territori). Això, juntament amb l'acció d'altres grups empresarials, pot promoure la transició cap a l'economia de la SI, afavorint el canvi estratègic.

Aquestes reflexions ens condueixen a dues possibles noves hipòtesis de treball:

Hipòtesi C3: La transició a una economia de la SI és liderada pel sector públic.

Hipòtesi C4: Els grans grups empresarials, industrials i financers, lideren la implantació d'una economia de SI.

04.3 Una nova estratègia: el desenvolupament endogen

A la dècada dels 90, especialment al nord i centre d'Itàlia, però també a Catalunya, s'identifiquen fenòmens econòmics nous, basats en el redescobrim i la valorització dels recursos locals, que sostenen un nou model de desenvolupament econòmic, l'anomenat desenvolupament endogen.

L'activitat econòmica es dispersa en el territori. Apareixen els anomenats districtes industrials, formats per xarxes d'empreses. S'identifiquen clusters, entesos com agrupacions en un territori determinat d'empreses afins de suport, que es relacionen al voltant de fonts d'avantatges competitiu d'ordre superior, com ara aptituds o coneixements específics. Al costat de les grans companyies transnacionals, que escapen del control de molts estats, sorgeixen unitats econòmiques més petites, basades en l'eficiència, complementàries de les grans.

Un estudi dirigit per Michael Porter defineix sis grans clusters d'habilitats a Catalunya: els sistemes industrials (automoció, components i electrodomèstics), les manufactures de disseny (tèxtil, mobles, joieria), el gran consum (alimentació, detergents), el turisme, la química bàsica i la salut. Paral·lelament, s'identifiquen dos clusters de suport: el coneixement (ensenyament, edició) i les finances. Segons aquest estudi, l'economia catalana ja no s'estructura segons materials, productes o factors de producció, sinó a partir de coneixements, habilitats i informació.

Amb una estratègia adequada, l'economia catalana pot aprofitar l'existència d'habilitats en el territori per vertebrar un nou model que integri les implantacions exògenes, complementant l'acció dels agents endògens i afavorint la innovació local.

En aquest escenari, es donaria un èmfasi en la necessitat del foment tecnològic i en l'estímul a la creació d'empreses, gràcies a la implantació de nous instruments financers, com el capital risc o un mercat secundari per a les petites empreses, o al suport als vivers d'empreses.

Aquest model de desenvolupament necessita el recolzament de les TIC i, a la vegada, la seva implantació promou i facilita l'autotreball i la creació d'empreses. Sorgeixen oportunitats en la satisfacció local de les necessitats de les PIMES: informació, formació, assessorament tècnic, solució in situ de problemàtiques concretes.

El nou marc que aquí presentem constitueix una oportunitat de desenvolupament d'un sector lligat a les TIC. La demanda de productes basats en les noves tecnologies, propiciat per un nou model de relacions econòmiques, afavoreix el desenvolupament sostenible d'un sector, basat no tan sols en el lleure i la qualitat de vida, sinó principalment en la demanda de l'economia productiva, amb capacitat exportadora.

Hipòtesi C5: L'autotreball i les empreses de nova creació seran els actors principals de l'economia de la SI.

04.4 L'economia del coneixement

El sorgiment d'una nova cultura empresarial, basada en una aposta pel factor humà i un èmfasi en la tecnologia, no té perquè ser exclusiu de les microempreses. Una aposta decidida pel foment de la innovació a tots els nivells ens pot obrir les portes d'un nou model econòmic basat en el coneixement.

Aquest model de desenvolupament econòmic neix a partir de l'establiment d'unes noves relacions socials, fruit de noves necessitats vitals de la població. Les noves tecnologies fan la funció de facilitadores del canvi, però el punt clau radica en una veritable transició d'una societat industrial a una societat post-industrial o del coneixement.

En el si de la societat del coneixement les persones perceben i, a la vegada, promouen canvis en la jerarquia de valors. Conseqüència d'això, es reformulen conceptes com són ara la família, l'educació, l'individualisme, l'aversion al risc, la jerarquia social, el treball, el lleure, la mobilitat.

L'impacte d'aquests canvis socials sobre les relacions econòmiques configura el que anomenem l'economia del coneixement, caracteritzada per:

- foment de la creativitat i de la innovació mitjançant polítiques de formació que potencien habilitats i competències
- ús intensiu de les noves tecnologies com a facilitadores del canvi estratègic
- alt nivell d'interconnexió, a través de xarxes d'individus i d'empreses que treballen en sinèrgia
- valorització de la descentralització, la flexibilitat i l'eficiència per part dels agents econòmics
- més gran respecte pel medi ambient i la sostenibilitat, que implica una comunió entre economia i ecologia i que arriba a transformar radicalment vells processos productius
- nou marc contractual de relacions entre el sector públic i el privat, que comporta una nova visió dels serveis públics i el disseny de nous instruments de finançament
- importància de la informació i del coneixement en el nou marc de les relacions humanes

Les empreses que entenguin les claus de la nova economia esdevindran impulsores de la transició cap a la SI. Això ens dibuixa la darrera hipòtesi del present àmbit:

Hipòtesi C6: Els factors d'èxit per a les empreses de la SI seran el capital intel·lectual, la innovació i un alt nivell d'interconnexió.